

Миљан Ристић

ДВЕ ДЕЦЕНИЈЕ КРЕАТИВНОСТИ ИВАНА ПОТИЋА

Иван Потих рођен је 24. маја 1972. године у Зајечару. Тај дан ће за њега бити важан не само због тога што је тада започела његова мисија на овој посрнулој планети, већ зато што ће се тог истог дана, само тридесет једну годину раније, родити Роберт Ален Цимерман, већини познат као Боб Дилан. Тај исти дан рођења њих двојицу ће повезати и утицати на Потихево стваралаштво, уметнички израз и читав живот. Нормално да ће Потих то схватити много година касније када му живот донесе потребно искуство и знање, али то само потврђује чињеницу да се неке ствари у нашим животима дешавају мимо наше воље и нашег знања, да утичу на много тога чега у тим тренуцима нисмо ни свесни. Неминовно, и чини ми се, неизбежно, пут Потихевог одрастања водио га је у Диланов загрљај. Када га је први пут чуо, иако је био исувише млад за такву врсту музике, а тада су сви слушали панк, хард-рок и метал, Потих је пригрлио Дилана и отада и до дана данашњег он му обитава у ушима, мислима и души. Његова музика и његови стихови прожимају Потихево биће. Од тада је прошло неколико деценија, Потих је у својим педесетим годинама, али и даље ужива у стваралаштву Боба Дилана, пише и бави се музиком. Објавио је два музичка албума са бендом *Слам*, који је свој музички израз базирао на софт року, протканом елементима фанка, блуза, есид цеза и попа. И даље је музички активан кроз бенд *Schlagersoundsystem*.

Ове, 2023. године, навршава се двадесет година од објављивања Потихеве прве збирке прича *Врајшоломије*, објављене 2003. године у оквиру едиције Прва књига Матице српске, па је у том смислу овај текст и конципиран као једна ретроспектива стваралаштва Ивана Потиха. За протекле две деценије Потих је био и више него продуктиван. Објавио је петнаест књига. Сходно томе, немогуће је кроз један текст сагледати и објаснити Потихево стваралаштво, јер свака књига за себе својим квалитетом и значајем заслужује да буде посебно иза анализирана и представљена, па би у том смислу детаљна анализа Потихевог стваралаштва заправо била књига за себе. Ипак, покушаћу да на један свеобухватан и сажет начин прикажем Ивана Потиха и две деценије његове креативности.

Кратка проза

Потихево књижевно стваралаштво је најпродуктивније кроз кратку прозу. Кроз приче и приповетке аутор нам у највећој мери говори о свему оном што види и осећа, шта му смета, за шта се залаже, куда тежи, чега се ужасава, шта презире, против чега се бори... До сада је објавио девет збирки кратких прича: *Врајшоломије* (Матица српска, Нови Сад, 2003), *То што је створило човека* (ИП „Филип Вишњић”, Београд, 2005), *Још једном о невидљивом* (КД Свети Сава, Београд, 2007), *Вилењаци*

у живом блају (НКЦ, Ниш, 2010), *Веселе приче о шујовању* (Центар за културу Зајечар, Зајечар, 2013), *Квадрај на црном квадрају* (Студио „Знак”, Београд, 2015), *Причоджер* (НКЦ, Ниш, 2017), *Резултајши* (КЦНС, Нови Сад, 2019) и *Живој и искљученија* (НКЦ, Ниш, 2020).

Потићева кратка проза је склоп више књижевних праваца, у великој мери авангардног начина изражавања, ипак – приче су разумљиве, приступачне и пуне порука. У њима је обухваћено готово све, почевши од кризе идентитета, унутрашње борбе, покушаја да се опстане и пронађе смисао, до једне озбиљне и грубе критике друштва и стања ствари које влада и које нас окружује. У питању је својеврсна хронологија једног времена препуна надреалних елемената, фантастике и апсурда. У том смислу, Поттићева проза представља мешавину истине и маште, реалности и фикције, у њој аутор комбинује готово неспојиве сегменте, градећи своје јунаке као комбинацију стварних ликова, историјских личности и фикционих (анти)јунака из света књижевности, уметности и поп културе. У његовим причама појављују се многе значајне личности, које су *умешањем у црозни шексџ* постале његови јунаци, али се јављају и сасвим нове карактерне и индивидуалне креације као продукт ауторове имагинације. Читајући Поттићеве приче налетећете на Одисеја, Френка Запу, Капетана Бифхарта, Ајнштајна, Ничеа, Фокнера, Хенка Мудија, Монти Пајтоне, Чака Нориса, Шварценегера и многе друге.

Иван Поттић своје кратке приче пише спонтано. Оне су стваране из реалног живота, а надограђене фикцијом. Како што каже сам аутор, „почнем причу и не знам како ћу да је на крају завршити”. Јунаци Поттићевих прича живе животе у једном свету бесмисла у којима су поремећени системи вредности, где су до изражаја дошли људи који то не заслужују, прости, примитивни, необразовани, некултурни, бахати, препуни пара, док су они други – образовани, талентовани, вредни, умерени, културни – буквално уништени, маргинализовани и доведени на ивицу егзистенције. Поттићеве приче говоре о тражењу смисла у општем бесмислу. О настојањима да се одржи у животу нада у хропцу. О тражењу излаза из готово безизлазне ситуације. Читалац ће свакако препознати описани свет идентификујући га са светом у којем живи, ипак, надреализам и фантастика којима су прожете приче даје им другу димензију, која ће читаоца натерати да се у још већој мери суочи са апсурдом у којем живимо сви ми, неминовно га наводећи да се запита „хоће ли се икад нешто променити боље или смо осуђени на ту вечну какистократију”.

Као резиме о Поттићевој краткој прози парафразираћу речи професора Филолошког факултета у Београду, књижевног критичара и писца Михајла Пантића, уредника прве две Поттићеве књиге, које је изрекао на једној од промоција Поттићеве збирке прича:

Поттић свој књижевни ојус шемељи на наслеђу авангарде. Као историчар уметности он пише са акустичним апаратом, стилно се базирајући на свеш културе. Константа Ивановој писања је заправо то нејресјано шрансформисање, да једна ствар јесће грујо, да груја ствар јесће шреће, да шрећа ствар јесће четвршо, да четврша ствар јесће њешо, да њеша ствар јесће црво и шако даље. Дакле, имаше шаку једну нејресјану вршешку из које се ствари цремећу једна у грују и некако цовезују. И шу збиља функционисе

Принцип неке наглоике, то није ова наша свакидашња, здраворазумска, моштивисана, објашњива лоика. То је наглоика. То је лоика језика, односно језика тих подударности и тих случајности, које и нису случајности већ су облици неке неминовности. За овакву врсту језичке ире кроз честе трансформације Поттићеве ириче захтевају читаоца дубинске заинтересованости.

Ту је заштим и моменал подвесној, што Иванове књије повезује са искуством надреализма. Дакле, није реч о аутомајском писању, већ управо у чињеници да помоћу књижевне шекста сваки човек који ише ошкрива неке несвесне садржаје које у себи носи – ирво себи, а заштим и читаоцима.

Поезија

Иако је Поттић објавио „само” три збирке поезије: *Нешачни одговори на иоирешна иишања* (ИП „Ваша књига”, Београд, 2009), *Било би лејо да иразнина има облик* (Народна библиотека „Његош”, Књажевац, 2012) и *Злашни иресек – иесме о идеалним иройорцијама завршене младости* (Студио „Знак”, Београд, 2018), што је трипут мање у поређењу са бројем књига кратке прозе, поезија је битна у књижевној експресији овог аутора баш из разлога што се тематски надовезује на кратку прозу, али ипак својим изразом код читалаца изазива сасвим другачији доживљај и емоције.

Поттићева поетика, као и проза, јесте у основи критика друштва, али се бави и човековим бићем, осећањима, било да је то изношење унутрашњег стања и духа појединца, било да је у питању приказивање колективне испразности. Тематски, Поттићева поезија представља спој емоција и мисли концентрисаних на сурову реалност, оне урбаним појмовима описују апсурд који живимо, повремено искачући у надреализам. Његова поезија оперише сликама свакодневице у покушају да опева оно што он као аутор, уметник и ерудита види, доживљава и осећа. Из његових стихова исијава црни хумор, сарказам, незадовољство и бес, њима он поставља питања самом себи, али и читаоцима, покушава да пронађе утеху, смисао и оправдање. Неретко су одговори камуфлирани међу тим кратким, динамичним и моћним стиховима. Његове песме јесу бритка критика друштва у којем живимо и цивилизације којој припадамо, без обзира да ли се песма бави нашом Страдијом или читавим Врлим новим светом. Поттићеве стихови јесу упозорење и разоткривање свега оног што не ваља, што је накарадно, погрешно и лоше. У том смислу његове песме морално песничке оне који још увек знају за стид и срамоту, или ударају ниске ударце онима који су то свакако заслужили. То је његова борба са ветрењачама, у којој је у више наврата и сам задобио ниске ударце и тешке ране. Било да се бави свакодневицом или неким епохалним и несвакидашњим догађајима, Поттић је у својој поезији доследан себи, сурово искрен и без длаке на језику.

Тако у песми „Опушак”, која се бави пожаром у којем је изгорео Нотр Дам, Поттић пева о људској неодговорности, егоистичности и небризи, наговештавајући и упозоравајући да ће цивилизација у којој живимо можда бити уништена сличном непажњом:

[...] збої људске неїажње
и ілуїосїи
несїаје цивилизацијско блаїо
древни ірадови
киїови
цркве
їроблем са савременим свеїшом
је шїо је човек у њеїа бачен
као оїушак
све шїо може
је да са собом
чиїав свеїш їовуче доле
у своје нишїавило

да је човек искра
све би било груїачије.

И кад се осврће на живот и стање у овом нашем Србистану, како га зове, или свом Пушиграду, то јест, Догвилу, Потїћ је такође бескомпромисан, саркастичан, директан, што се може видети и у његовој „Сензацији“:

Треба нам више
сензација

у ценїру Доївила
ниче нови ресїоран
онај шїо свира у чешаљ
їледа у враїа

їас зайишава їраї

људи хромиране јеїре
журе на виски

мајка їолої їуйка
їрли геїе с великим ранцем

леїи радиоакїивна їрашина
али добро је
још нема чаїи...

Одговор ношен ветром

У марту 2018. године Иван Потїћ је објавио књигу *Одговор ношен веїром*, која представља превод педесет две Диланове песме. Из богатог уметничковог опуса одабрао је, превео и преточио Диланове бисере у збирку поезије, додајући им својеврсни ауторски лирски дневник. Важност, утицај и значај Боба Дилана, тог свевидећег

Хомера двадесетог века, не само на свет музике већ на уметност уопште, званично су потврђени 2016. године, када је добио Нобелову награду за књижевност, што је изазвало различите контроверзе широм света. На тај начин Дилан је још једном померио границе и поставио стандарде популарне културе, узбуркавши површину тог одавно учмалог мртвог мора. Важност ове књиге огледа се у чињеници да она представља прву објављену књигу преведених Диланових песама на српски језик након што је постао нобеловац. Сходно томе, *Одговор ношен ветром* представља још једно велико књижевно завештање које ће у великој мери омогућити боље разумевање како самог Дилана тако и његове уметности и утицаја који је оставио на многе уметнике и ствараоце. По питању избора песама у књизи, Поттић је у предговору књиге, између осталог, рекао:

...Одлучио сам се за интимни избор, ђесетак мојих омиљених песама из целе Диланове каријере, од чувених антирајних и љубавних песама из првог периода до песама из позне фазе овог уметника, на којима Дилан айсолвира својствену старост и/или ошудење.

Као резиме за ову важну књигу превода најбоље ће бити да наведем неколико Диланових стихова које је Поттић много пута слушао, студиозно проучавао и стручно превео. Ово је само једна од строфа из песме „Времена се мењају” (*The Times They are a Changing*) из 1964. године:

*Дођише, њисци и кријичари,
ви што њоричеше својим њером,
држише очи отворене,
оваква шанса неће њоново доћи
али, не њоворише њре времена,*

*шочак се још увек врши
и још се не зна име оног
ког ће њоказати*

*данашњи ће њубићник
суштра њобедник бићи*

Јер времена се мењају

Дневник неутешног космонаута

Потићевом роману првенцу *Дневник неутешног космонаута* (Студио „Знак” / Граматик, Београд, 2016) претходило је шест збирки прича и две збирке поезије. У тренутку када је кренуо да пише свој роман, Поттић је већ био изграђен писац који је имао прилично знање из области уметности, културе и историје. Роман *Дневник неутешног космонаута* објављен је у јулу 2016. године и ушао у шири избор за Награду критике за роман године коју додељује часопис *НИН*. Као што сам аутор каже, био је то његов експеримент и покушај да се окуша у писању романа. Експеримент

за који је употребио све своје знање и искуство, стечено у претходне готово три деценије.

Дневник неушешној космонауџа има три плана. У првом плану то је заправо хроника једног малог српског Твин Пикса, моделованог по узору на Зајечар. Инспирација је једним делом пронађена и у људима који стварно живе у овом граду. Све се дешава 2012. године у време најављеног смака света. Новинар Иван Поповић, главни лик у роману, ради у једином локалном часопису под називом *Наша стварност*. То је нека комбинација црне хронике, огласа и трећег ока. У позадини приче је алтернативна историја, која обухвата и мистерију везану за планину Ртањ и све тајанствене приче везане о овој планини. Шта је све то Ртањ? Да ли је то планина или космодром? У тексту се појављују и многи људи који су у стварном животу познаници и пријатељи аутора. Такође, присутна је подела на *љуге свећла* и *љуге шаме*. У њиховој константној борби одвија се прича. Трећа димензија је та научнофантастична и она се може назвати метафизичком димензијом романа. Кроз *Дневник неушешној космонауџа* аутор нам износи једну веома комплексну причу која представља спој многих елемената, почевши од апсурда свакодневице, преко алтернативне историје, филозофије, психологије, поп културе, до научне фантастике и метафизике, а све то је проткано пајтоновским сатиричним хумором.

У култној емисији *Вавилон* која се емитује на другом каналу РТС-а и бави се савременом светском и домаћом књижевношћу, књижевна критичарка Тамара Крстић је поводом овог романа рекла следеће:

У свом Дневнику неутешног космонаута Иван Поџић иокушава да исцрпи један роман о шескоби, један роман као иоштрају за изубљеним и неоствареним живошом, један роман као иоштрају за једним малим човеком изубљених нада, изубљених снова и свећа оноћа што ову нашу стварност чини шако црном у доживљају једне дистоијске црнохуморне прошеске.

За Ивана Поџића важи да иронија, парадокс, ајсурд и прошеска живе у нашој стварности која је овде тошово иденитично иренећа у књижевно дело, шако да иостаје фантастичнија реалност, односно фантастичнија књижевност од саме стварности. Са друге стране, роман Дневник неутешног космонаута може се читати као хроника лудила у једном малом месту у Србији наомак Ршња, Ршња који је шакође један важан простор за овај роман, Ршњ који иостаје једно митско место, али и простор у коме се сударају различити свећови, различите историје, алтернативне историје, митови и лејенде. Са треће стране, Иван Поџић у овом роману иоказује да ша дистоијска црнохуморна прошеска стварности, овоћа сада и бишисања овде, зајраво доноси врло црну визију будућности. Ошуда овај роман можемо читати као роман о шескоби, роман о нули, роман о смаку свећа, роман о земљи изубљених снова. Такође, овај роман можемо читати као иокушај одбране од иаланачкој духа који живимо, од саме иаланке, од оних квазивредности које живимо, као одбрану оној иоимања да свећ иостоји само уколико је уметности ирисушна кроз филмове, кроз музику, кроз књије, кроз филозофију, кроз велике љуге, да сам свећ има смисла само уколико се ослика или ирошумачи сликом или речју.